

Ali moramo poznati biografijo, da bi razumeli teorijo? Socialnoantropološki uvod in psihoanalitski primer Freudove teorije zapeljevanja

Vsaj tako zastavljeno vprašanje danes, v času, ko se ime vsake teorije začne z nujnim, modnim post, ne bi smelo biti preveč problematično. Ko se je sodobna družboslovna in humanistična znanost v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v reflektivnem obratu namenila pisati, če že ne drugače, pa vsaj iz drugega zornega kota, iz zornega kota v epistemološke dvome, hermenevitične nadloge in filozofsko dekadenco potopljenega avtorja teorije in reprezentacij družbenih realnosti, se je od vedenja o predmetu obrnila k samemu procesu spoznavanja. V socialni in kulturni antropologiji denimo, vse od objave zloglasnega Dnevnika Malinowskega (1967) skoraj ni enega elementa znanstvenega procesa, ki bi ne bil postmoderno 'zdvo mljen', prva je seveda padla doktrina o brezmadežni percepciji.¹ Duha discipline je razpihalo v učeni nihilistični maniri "Če nobena perspektiva ni prava, potem ni nobena moja" (Muršič 1998: 22), kost pa se je mnogim zataknila. Osebnost avtorja neke teorije o družbeni realnosti, njegova biografija z vsemi povsem osebnimi preferencami, akademskimi prijatelji in sovražniki, muhami, predsodki, trmo, naključji in kar je podobnega, še vedno zelo previdno trka na vrata dekonstrukcije. Povedno je, da so antropološke Meadove ugotovitve citirane velikokrat, manjkrat pa njena izjava, da "so se antropologi izkazali za izjemno nesposobne v nanašanju principov svoje discipline na svoje lastne osebe" (McLaughlin 1986: 184). Glavni razlog je gotovo v tem, da je že sama predpostavka, da so elementi osebnosti znanstvenika v kakršni koli interakciji z elementi njegove teorije kot utelešenja znanstvene vednosti na način *episteme* (prim. Aristoteles 1964: 112–118) nekakšen *contradictio in adiecto*. Tisti redki, ki so si upali pisati zgodovino vede in preinterpretacije teorij upoštevajo tudi neformalne osebne okoliščine, celo govornice, so si nakopali ovire v svoji mobil-

¹ Za temeljne postmoderne kritike socialne in kulturne antropologije glej Geertz 1993, 2000; Marcus, Fischer 1986; Bourdieu 1995; Clifford, Marcus (ur.) 1986; Stocking (ur.) 1983, 1986, 1989, 1991; Okely, Callaway (ur.) 1992; Strathern (ur.) 1995; Kulick, Wilson (ur.) 1995; Metcalf 2002; itn.

nosti na prestižnejše akademske pozicije, npr. Kuper (prim. 2000), ali pa so to počeli šele takrat, ko so take pozicije že dosegli, kot denimo Goody (prim. 1995) ali Leach (prim. 1984). Slednji je bil tudi najbolj odločen razkriti hipokrizijo v zvezi s kakršnimikoli objektivističnimi pretenzijami, ki jih ima živ človek, ko piše teorijo (prim. Leach 1968, 1982, 1984; prim. tudi Kuper 1986).

Vsak antropolog, ki se je kdajkoli rad ukvarjal z vednostjo, ki jo ponujajo teorije njegovih disciplinarnih prednikov, je moral biti vsaj malo radoveden tudi glede njihovih osebnosti (predpostavljamo, da isto velja za sociologe, filozofe, komunikologe, tudi fizike in matematike). Antropologi sploh slovijo po tem, da so veliki opravljalci (prim. Van Maanen 1988 : 122) in vsak je, *off-the-record* seveda, pripravljen voluntirati svojo teorijo o zgodah in prigodah proslavljenih znanstvenikov; o tem, zakaj je Malinowski na Trobriandskih otokih mislil, da prepevanje refrena 'kiss my ass' na note Wagnerjevih oper odvrča zle čarovnice (prim. Stocking 1995: 261), ali o onem, da je Meadova pri preučevanju spolnosti na Samoi res uporabila metodo opazovanja z udeležbo, ne pa samo metode opazovanja (samo t.i. antropologijo z verande torej) (prim. Lapsley 1999: 320). Vedno so antropologi tudi radi sodelovali v debatah, koliko se je Levi-Strauss čutil poklicanega v antropologijo šele potem, ko mu je na nekem kongresu na rokah umrl Boas, očak ameriške antropologije² (prim. ibid. 289) in kaj čisto zares so imeli v mislih tisti sodobniki, ki so govorili, da sta se Rivers (prim. Leach 1984: 5) in Radcliffe-Brown (prim. Grant Watson 1946: 85) veliko bolje znašla v moški kot v ženski družbi. "Vsi ti proslavljeni znanstveniki so bili običajni ljudje, s svojo javno kot tudi zasebno preteklostjo. Karkoli so počeli ali govorili kot antropologi, je bila preprosta 'strukturalna/metaforična transformacija' tistega, kar so počeli in govorili v povsem neantropoloških kontekstih. Med temi stvarmi obstaja kontinuiteta in posebni stil antropologije nekega znanstvenika je prepleten z drugimi aspekti njegove/njene osebnosti. Na te kontinuitete je težko jasno pokazati s prstom, v časih pa se prikažejo v nepredvidljivih skladnostih." (Leach 1984: 3)

Ampak ali je želja pogledati pod kožo z izgovorom, da nam gre v bistvu za vednost, legitimna, ali so taki podatki sploh relevantni ali gre le za voajerstvo? Vsaj Leach, spet zatrjuje, da "bo vsak opazovalec, ne glede na to, kako dobro je strokovno usposobljen, videl nekaj, česar ne bo mogel potrditi noben drug tak opazovalec; namreč nekakšno harmonično projekcijo svoje lastne osebnosti. /.../ Če ne bomo veliko bolj, kot je bilo to doslej v navadi, pozorni na osebna ozadja avtorjev znanstvenih del, potem bomo, o tem sem povsem prepričan, v

² Boas je namreč umrl leta 1942 na slavnostnem kosilu, ki so ga imeli antropologi ob koncu kongresa o takrat še vedno aktualni razpravi o rasah. Zdravico pred kosilom je začel s stavkom: "Imam novo teorijo o rasi!" (Lapsley 1999: 289) in se zgrudil v Levi-Straussovo naročje.

teh besedilih spregledali večino tega, kar so nam zmožna povedati” (Leach 1984: 22). Na zanimivo koincidenco med osebnimi okusi in znanstvenim teoretiziranjem so nas opozarjali že v pred ‘post’ dobi, celo že takrat, ki je bila britanska različica empirizma še trdno v sedlu, in ne naključno predvsem tisti družboslovci s psihoanalitskimi inklinacijami. Denimo Bateson (prim. Bateson 1936; glej tudi Lipset 1980) ali Kardiner, ki je o velikem praočetu sociologije zapisal tole: “Herbert Spencer je bil eden najbolj redoljubnih mož, ki so kdajkoli živeli. Ni prenašal zamašene solnice na isti način, kot se ni mogel zadovoljiti z neurejenim veseljem. Njegovo življenje je bila ena sama obsedenost urediti vso naravo – neorgansko, organsko in ‘super-organsko’ – v urejen, aksiomatski sistem” (Kardiner, Preble 1961: 33).

Seveda pa z vsem tem ne trdimo, da je edina razlika med antropologijo in opravljanjem razlika v diskurzu, če je že razlika v predmetu težko zagovarjati, saj se slednje s humanističnimi znanostmi kot znanostmi ‘o človeških zadevah’ na tem mestu prav neprikladno prekriva. Vztrajamo le pri pomembnosti ugotovitve, da sleherna participacija v človeških zadevah, pa naj bo še tako akademsko normativna in strokovno zadržana, “ne dopušča nikakršne pomembne ločitve med poklicnimi in nepoklicnimi sferami življenja” (Geertz 2000a: 39). Ločitev akademskih in zasebnih biografij, ki družboslovju in humanistiki ponuja le še eno iluzijo o tem, da njihova vednost lahko postane objektivna znanost, počasi postaja nevzdržna. “Poklicna zaveza, da na človeške zadeve gledamo analitično, ni v nasprotju z osebno zavezo, da jih vidimo v okvirih neke moralne perspektive. Poklicna etika počiva na osebni in iz nje črpa svojo moč. /.../ Poziv k aplikaciji ‘znanstvenih metod’ za preučevanje človeških zadev je poziv k spopadu med ločenima smislom in senzibilnostjo, kar je po pravici dobilo ime bolezen naše dobe.” (Ibid.: 40–41)

Morda pa bi izčrpno poznavanje biografije teoretske spekulacije nekega avtorja povezalo na neki nov način. Postmodernizem je vpeljal zavedanje, da so tudi popolnoma intimne, zasebne informacije o osebnosti lahko bistvenega pomena, saj v teoretskih prizadevanjih humanistike in družboslovja pogosto “na mesto govora izkušene objektivnosti stopi avtobiografija” (Clifford 1986: 14; prim. tudi Marcus, Fischer 1986). Nastal je nov tip monografije, t.i. izpovedna besedila (prim. Van Maanen 1988: 73–100), v katerih avtor demistificira znanstvene postopke, ponudi ironični avtoportret, tekstualizira (prim. Ricoeur 1973). Na to daje sklepate tudi sveže zanimanje za tiskanje in branje novih, nesuhoparnih biografij (lahko bi jim celo rekli postbiografije), korespondence, pesmi, osebnih spominov, dnevnikov itn. (prim. Skalnik, Thorton (ur.) 1993; Wayne 1995; Lapsley 1999; Tambiah 2002; Metcalf 2002). “Če hočete vedeti, kaj je znanost, si morate najprej ogledati ne njene teorije ali ugotovitve, in zagotovo ne to, kaj

o njej govorijo njeni apologeti; najprej si morate ogledati, kaj počnejo tisti, ki jo prakticirajo.” (Geertz v: Van Maanen 1988: 73)

Da pa ne bomo ostali samo pri socialni in kulturni antropologiji, bi lahko seveda simultano branje teorije in biografije uporabili za razčlenitev kakšne že klasične antropološke dileme. Recimo tiste med Meadovo in Freemanom o tem, kakšno je spolno življenje na Samoi (prim. Mead 1961; Freeman 1983), zaradi katere so si antropologi pred dvajsetimi leti skočili v lase (prim. Holmes 1983; Shore 1983; Silverman 1983; Grant 1995; Shankman 1996) in ki dobiva čedalje bolj bizarne poteze. Leta 1998 denimo, je teoretski, metodološki in epistemološki spor dobil podobo gledališke igre z naslovom Heretik, ki so jo prikazovali na Freemanovem teritoriju, v Novi Zelandiji (prim. Lapsley 1999: 320–321). Ali pa bi kar ostali pri Malinowskem in ugibanjih, kako je nanj padel sum, da je njegove teoretske ugotovitve na kriva pota zapeljal lasten Ojdipov kompleks. Slednji je v antropologiji gotovo najslavnejši primer rigoroznega psihoanalitskega pristopa, ki skuša pojasniti najprej, kako je Malinowski bral Freuda (prim. Malinowski 1953) in kako je nato Spiro bral Malinowskega (prim. Spiro 1993). O obojem pa je bilo povedanega že precej.

Za primer, kako biografsko podkovani morda lahko beremo teorijo na nov način, bomo tematizirali enega ključnih obratov v zgodovini psihoanalize: Freudov obrat od teorije zapeljevanja k teoriji infantilne seksualnosti, od travme k Ojdipovemu kompleksu. Da je od tega teoretskega zasuka minilo že več kot sto let, je pri početju, ki se ga lotevamo, dobrodošla okoliščina, saj je počasi osebna zgodovina sodelujočih že lahko postala javna.

FREUDOVA TEORIJA ZAPELJEVANJA – ZMOTA ALI ZAROTA?

Temeljno vprašanje, ki spremlja Freudov obrat od teorije zapeljevanja k teoriji o Ojdipovem kompleksu, se torej glasi: zakaj je Freud opustil idejo o tem, da je v ozadju sleherne psihopatologije (nevračenosti, paranoje, histerije) spolno zapeljevanje otrok s strani odraslih, najpogostejši krivec naj bi bil oče. So bili razlogi opustitve te teorije v Freudovih novih znanstvenih odkritjih ali pa je šlo za dejanje strahopetca, ki je bil zavljo svojih teorij predmet posmeha in zgražanja, izključen iz dunajskih medicinskih krogov in na tem, da zapre svojo zasebno nevrološko prakso? Nihče izmed premožnejših očetov namreč ni pretirano navdušeno pošiljal svojih odraslih otrok k Freudu in si v zameno za izdatno plačilo naprtil obtožbo o sprevrženi, obsojanja vredni in celo kaznivi seksualni praksi. Za razčlenitev ozadja in za pojasnitev vprašanja, ali je Freud strahopetno in (zlo)namerno zatajil patogene učinke in dejanskost zlorabe otrok (pri čemer so mu po njegovi smrti zarotniško sledili njegovi najzvestejši učenci na čelu z hčerko Anno), ali pa se je v

svoji oceni o pogostosti zlorab in v prepričanju, da je ta v ozadju vseh nevrotičnih motenj, samo zmotil, je potrebnega malo detektivskega dela. Najprej naj razkrijemo Freuda kot človeka, potem pa še Freuda kot teoretika v obdobju, ko je utemeljil novo znanost.

SIGMUND FREUD – KRATKA (POST)BIOGRAFIJA³

Sigmund Freud se je rodil 6. maja 1856 s krstnim imenom Sigismund Schlomo v majhnem moravskem mestu Freiberg. Bil je prvorojenec enaindvajsetletne matere Amalije in tretji sin enainštiridesetletnega trgovca z volno Jacoba. Ker je ta veja industrije v zakotnem mestecu propadala in zaradi naraščujoče nestrpnosti češkega prebivalstva do nemško govorečih židov se je družina leta 1860 preselila v dunajsko židovsko četrt. Leta 1873 je na zaključnem gimnazijskem izpitu dobil nalogo prevesti 33 verzov Sofoklesovega Kralja Ojdipa. Nato je vpisal študij medicine in s starši, petimi sestrami in bratom delil tesno trisobno stanovanje. Predvsem mati je vanj polagala velike upe. Vcepila mu je prepričanje, da bo nekoč še pomemben mož in takoj mu je dodelila lastno sobo, da bi se v miru posvetil svojim in njenim ambicijam. Od takrat pa do konca Freudovega življenja je bilo vse v njegovi okolici podrejeno njegovim željam in usklajeno z njegovimi zahtevami. V času njegovega študija medicine so na njegovo zahtevo iz stanovanja odstranili klavir, na katerega je igrala njegova najstarejša sestra Anna, kar je bil resen odklon od takratne malomeščanske dunajske prakse, ki je zapovedovala, da se v spodobni družini vsaj en otrok ukvarja s kakšnim glasbilom.

Študij medicine je pod mentorstvom Ernesta Bruckea končal leta 1881 in v Splošni bolnišnici na Dunaju začel preučevati atonomijo živčnega sistema. Leta 1884 so Freuda pritegnile anestezijske lastnosti kokaina, ki ga je nekaj let radodarno predpisoval sebi, svojim kolegom, znancem in pacientom, saj se je takrat zdelo, da je nedolžen anestetik in prikladna zamenjava za zloglasni morfij, ki povzroča zasvojenost. Oktobra 1885 se je s štipendijo odpravil v slavno bolnišnico Salpetriere v Pariz, kjer je kraljeval Jean Martin Charcot, ki ga je podučil o hysteriji (tudi pri moških), uporabnosti hipnoze pri zdravljenju nevroz in o pomembnosti seksualnosti (genitalnosti) v etiologiji hysterije. Ko se je vrnil, je ugotovil, da je njegov kolega Carl Koller medtem odkritje uporabe kokaina za lokalno anestezijo pri operacijah očesa predstavil na oftalmološkem kongresu v Heidelbergu in si s tem pridobil sloves odkritelja lokalne anestezije, kar je šlo Freudu, med drugim, pošteno v nos. Septembra 1886 se je poročil z Martho Bernays, s katero je bil zaročen štiri leta, od katerih sta tri preživela ločeno. Dopisovala sta

³ Biografski podatki so, kolikor ni posebej označeno, vzeti iz: SE 1957; Gay 1988; Jones 1961; Schur 1972; Molnar 1992; Ruitenbeek 1973; Freud (ur.) 1985.

si skoraj vsak dan in vsaj dvakrat na teden pismom dodala še obsirnejše poročilo o dnevnikih dogodkih. Istega leta je Freud, že docent, odprl svojo zasebno prakso in začel skrbeti za finančni blagor svoje kmalu zelo razširjene družine, ki je vključevala Martho, njunih šest otrok in Marthino nikoli poročeno sestro Mino, finančno pa je oskrboval tudi mamo in svoje neporočene sestre. Martha je pedantno skrbela za gospodinjstvo in v njunem 53 let trajajočem zakonu je bil edini stalno prisotni načelni spor ta, kakšen je zares čisto pravi način priprave gob: z beti ali brez njih. Vsako soboto je po predavanju na univerzi odšel k prijatelju, profesorju Leopoldu Konigsteinu, kjer sta ga za obredni večer taroka čakala še brata Alfred in Oscar Rie, oba priznana dunajska zdravnika. V nedeljo dopoldne se je Freud obvezno napotil na daljši obisk k svoji mami, po družinskem kosilu pa je sprejemal prijatelje in kasneje somišljenike, prve psihoanalitike. Delovni dnevi so se začeli ob sedmih. Od osmih do dvanajstih je sprejemal paciente v seansah po 50 minut. Poleg pacientov je imela vstop v sobo le njegova psička, chow z imenom Jo-Fi. Freud je pripovedoval, da mu med konzultacijami sploh ni bilo treba gledati na uro, ker se je Jo-Fi točno ob koncu seanse leno pretegnila in zdolgočaseno zazehala. Zmotila se je, tako je pripovedoval, kvečjemu za kako minuto, pa še to vedno na škodo pacienta. Točno ob enih je bilo kosilo. Najljubše mu je bilo, če je vsebovalo dušeno govedino, gobe ali artičoke. Cvetače ni maral, za piščance je bil prepričan, da je bolje pustiti jih, da zrastejo in nosijo jajca. Po kosilu je sledil obvezen sprehod po Ringu, nakup cigar, njegove najbolj strastne razvade, obisk pri založniku in seveda obisk matere. Od treh do devetih spet analitične terapije, potem večerja, sprehod z Martho ali tarok z Mino. Rad se je odpravil tudi v gledališče. Opero, razen Mozarta, ni maral, zase je menil, da nima nikakršnega posluha (v resnici pa je bil, vsaj v poznejših letih, malo naglušn, kar je ponosno tajil). Čeprav je svojim otrokom eksplicitno prepovedal, da se lotijo kakeršnegakoli glasbila, proti glasbi sicer ni imel nič, le to, da je prepletena s preveč hrupa. Ob sredah zvečer se je na Berggasse 19, pri Freudu doma, zbralo Sredino društvo; njegovi prijatelji, simpatizerji in prvi analitiki so razpravljali o občutljivih temah psihoanalitične teorije in prakse. Tema prvega srečanja je bila Psihološki vplivi kajenja. Po načrtu Marthe in Mine izdelanem do potankosti, se je vsako poletje vsa družina pred dunajsko vročino zatekla v enega gozdnih ali gorskih središč; najraje v Bad Gastein ali v kasneje zloglasni bavarski Berchtesgaden. Tam je s svojimi tremi sinovi in tremi hčerami odhajal na celodnevne ekspedicije nabiranja gob in gozdnih sadežev. Bil je malo odmaknjen, vendar po pripovedovanju otrok zelo nežen oče. Svojim otrokom je odsvetoval ukvarjanje s psihoanalizo in bil odločen naučiti jih treh najpomembnejših stvari v življenju; kako poiskati gobe, kako prepoznavati vse poljske cvetlice in kako zmagati pri taroku (prim. Freud 1983). Avgusta ali septembra se je s

svojim mlajšim bratom ali s kakšnim analitičnim kolegom odpravil še v Grčijo ali Italijo, rad pa se je spominjal tudi prijetne, njemu tako ljube mediteranske klime v Opatiji.

V obdobju začetkov psihoanalize je imel prijatelja Wilhelma Fliessa, v Berlinu stanujočega specialista za nos in grlo. Jeseni 1887 je prišel na Dunaj na nadaljnje usposabljanje k nadvse cenjenemu zdravniku, Freudovemu mentorju in dobremu prijatelju Josephu Breuerju. Ta je menil, da bi bila zanj poučna tudi Freudova predavanja. Fliess pa je zagovarjal kar najbolj obskurne medicinske teorije in pristope.⁴ Nos je bil zanj metafora spolnih organov. Vsako bolezen in aberacijo, katere ozadje je v spolnih težavah, pa tudi vse druge telesne organe je zdravil z 'operacijami' na različnih delih nosu. Z operacijo nosne sluznice je Freuda poskusil odvaditi kajenja in mu zdravil srčno aritmijo, z mazaško odstranitvijo dela nosne kosti je leta 1895 zdravil 'histerične' simptome Freudove pacientke Emme Eckstein. Revica bi skoraj umrla zaradi sepse, saj je Fliess iz njene nosne votline po operaciji pozabil odstraniti dobrega pol metra gaze (prim. Masson 1985: 117). Fliess je bil prepričan, da se vse od človekove biologije do njegove usode ravna po 23 (pri moškem) ali 28 (pri ženskah) dnevnik ciklih. Prehladi, otroške bolezni, nesreče vseh vrst, spolni odnosi, rojstva, smrti, celo telefonske številke so imele zanj to 23- ali 28-dnevno logiko. Kot briljanten matematik je v svojih fantastičnih izračunavanjih vedno lahko napovedal, predvidel, pojasnil vsak pomemben dogodek. Če stvar po vratolomnem deljenju in množenju ni bila zvedljiva na ti dve števili, je Fliess pač sklenil, da mora biti gotovo nepomembna. Freud mu je verjel in čeprav je veliko kasneje fenomene smrti in nesreč, ki se dogajajo samo, če pred tem kdo nanje pomisli, obravnaval kot prav posebno zanimiv nevrotični simptom, je tako rekoč vse svoje življenje oprezal za številkami, na podlagi katerih si je po Fliessovi metodologiji izračunaval morebitno letnico svoje smrti. V zadnjem desetletju 19. stoletja je Fliessa občudoval kot pravega eksaktnega znanstvenika, pionirja njune revolucije, ogovarjal ga je z 'moj Alter' in za edino napako mu je štel to, da ne kadi (prim. Masson 1985: 73).

Freuda epizoda z Ecksteinovo ni odvrnila od Fliessa. Čeprav je razvidno iz Interpretacije sanj (prim. SE vol. IV, V), ki je izšla novembra 1899, da je vendarle ni pozabil (v sanjah se mu je vrnila kot Irma), je Fliessu popolnoma zaupal. Iz časovne perspektive je ta odnos med obsesivnim nazalno-genitalnim mistikom in vznesenim konkvistadorjem človeškega duha moč pojasniti le v kategorijah, ki jih je vpeljala psihoanaliza. Freud je bil v tistem času za uradne medicinske kroge iste vrste delinkvent kot Fliess. Smejali so se njegovim poročilom o moški histeriji, se zgražali nad njegovim prepričanjem, da je v ozadju vseh psihopatologij

⁴ Za Fliessove teorije glej Freudove odgovore na njegova pisma (Masson 1985). Fliessov del korespondence s Freudom je ta namreč 'izgubil' (prim. Gay 1988: 613).

infantilna travma prezgodnje spolne izkušnje, zapeljevanje otrok s strani odgovornih odraslih, ko pa je Freud leta 1897 opustil to teorijo zapeljevanja, jih je obhajala groza nad njegovim učenjem o tem, da imajo tudi nedolžni, nepokvarjeni otroci polimorfno perverzne ideje ter da je kasnejša usoda slehernega otroka zaznamovana s tem, kako bo razrešil vsem univerzalni kompleks želje, da se znebi starša istega spola ter spolno poseduje starša nasprotnega spola. Vse to je bilo za Dunaj na prelomu prejšnjega stoletja vsaj škandalozno, če ne že kar blasfemično. Kaj kmalu so se v mestu organizirali varuhi javne morale in Freuda, ki ga je spremljalo nekaj zgodnjih somišljenikov, povabili na debato o spornosti in pohujšljivosti njegove teorije. O tem je Freud z vidnim zadovoljstvom pripovedoval svojemu pacientu Sergeiu Pankejeffu (bolj znan kot Volčji človek). Debata se je namreč končala tako, da sta obe strani tekmovali v tem, katera bo natrosila čim večim bolj prostaških vicev (prim. Gardiner 1981). A kaj, ko je še njegova Martha kasneje zaupala prijateljici njune hčere Anne, da je moževo pisanje vedno imela za čisto pornografijo (prim. Appignanesi, Forrester 2000: 45). Freudu je v letih na prelomu v 20. stoletje verjel edinole Fliess. Njun odnos je bil prvi primer odnosa, ki ga proizvede psihoanaliza, prvi primer transferja. Antianalitik Fliess je bil analitik prvega psihoanalitika. Freud mu je zaupal vse in prav korespondenci s Fliessom, ki je trajala od 1887. do leta 1904, se imamo zahvaliti za najbolj intimne podrobnosti iz Freudovega življenja (prim. Masson 1985). Po Fliessovi smrti leta 1928 je njegova vdova prodala Freudov del korespondence pod pogojem, da pisma ne pridejo v njegove roke. Vedala je, da bi jih Freud takoj uničil, kot je že nekajkrat do tedaj uničil precej svojih tekstov in zasebnih dopisovanj, vključno s Fliessovimi pismi. Pisma je odkupila Marie Bonaparte, pravnukinja Napoleonovega brata Luciena, poročena princesa grška, njegova pacientka, učenka in dobra prijateljica, seveda z namenom, da jih pripravi za objavo. Freud se je temu vehementno upiral rekoč, da je trebna ta pisma pripraviti kot pava iz stare židovske zgodbe: "Pav se pripravi tako, da se najprej očisti, kuha dve uri ter zakoplje." In potem ... "Potem? Potem nič, potem se ga izkoplje in vrže proč!" (Gay 1988: 613) Svoje neteoretske argumente (včasih pa tudi čisto znanstvene) je Freud rad končal s kakšno anekdoto ali židovsko šalo.

V obdobju prvega razmaha psihoanalize po letu 1906 je imel Freud še enega prijatelja, Carla G. Junga. Tudi njega je popolnoma oboževal. Imenoval ga je za kronskega princa psihoanalize in eno njegovih poslanstev naj bi bilo tudi to, da bi psihoanalizo rešil reputacije židovskega podjetja (prim. McGuire (ur.) 1979). Leta 1914 se je njuno prijateljstvo končalo. Jung se je odrekel seksualnemu primatu libida kot edine primarne človekove energije in tudi sicer je po svoje razlagal nauke psihoanalize. Po njunem sporu je Jung razširil govornice, da je imel Freud več let razmerje z Marthino sestro Mino (prim. Gay 1988: 76; Gay 1990: 164–180), ki je

kot 'druga mati' s Freudovimi na Berggasse živela od leta 1895 dalje. Čeprav je Freudov biograf, psihoanalitik in dolgoletni prijatelj Ernest Jones, nesporna avtoriteta na področju prostih likov v umetnostnem drsanju (tudi sam z vsaj sumljivo spolno preteklostjo)⁵ o Freudu pomenljivo zapisal, da je bil "monogamen v zelo posebnem pomenu" (Jones 1961: 241), nihče, ki je Freuda dobro poznal, temu ne verjame. Sigmund Freud je spolnost razumel na poseben način. Liberalen v svojih nazorih, da je treba o spolnosti spregovoriti odkrito, brez lažne cenzure in nevmesne sramežljivosti je bil malomeščan, Dunajčan predprejšnjega stoletja, ki je ženo na prehodu pozorno vodil mimo cestnih madežev in bil prepričan, da je vsaka spolna praksa, tudi poljub, ki ni uvod k cilju reprodukcije, perverzija.

Slaven in zares bogat je Freud postal šele po obdobju recesije po I. svetovni vojni. Takrat je za eno seanso lahko računal, preračunano v današnjo vrednost, 400 ameriških dolarjev. Tako si je lahko privoščil razkošje uvoženih nizozemskih cigar in velikodušnost v obravnavi pacientov, ki niso prihajali iz Amerike – dajal jim je tudi do 50-odstotne popuste. Amerike ni maral. Očitno se mu je, poleg znane epizode z Jungom, tam leta 1909 zgodilo nekaj silno neprijetnega, o čemer ni hotel nikoli govoriti.⁶ Na vsa vprašanja v zvezi s tem je vedno zgroženo pripomnil: "Amerika ... to je dežela, ki niti gozdnih jagod ne pozna!" (Gay 1990: 64). V dvajsetih letih prejšnjega stoletja je postal moden. K njemu so hodili vsi: znanstveniki, umetniki, pisatelji, novi bogataši, skratka vsi, med njimi Gustav Mahler, Leonard in Virginia Woolf, Nietzschejeva in Rilkejeva 'muza' Lou Andreas Salome, ameriški ambasador v Parizu in svetovalec predsednika Roosevelta William Bullitt, dedinja imperija Tiffany Dorothy Burlingham, ameriški antropolog Abram Kardiner itd. in seveda potencialni psihoanalitiki. Če si hotel na analizo, si moral iti k profesorju Freudu in če si bil v analizi pri Freudu, je to pomenilo avtomatski uspeh lastne prakse. Zdaj je bil premožen, ugleden in idealiziran Herr Professor. Mnogi so prepričani, da je to tudi vse, kar je Freud kdajkoli hotel. Ne znanstvenih odkritij principov v ozadju človekovega delovanja, marveč prestiž in denar (prim. Ludwig 1972; Wortis 1954; Crews (ur.) 1998). Freud pa je bil v resnici zelo velikodušen mož. Skoraj vse avtorske pravice od svojih knjig je odstopil otrokom, še raje pa vnukom, mladim kolegom je

⁵ Leta 1931 je Jones namreč objavil zelo brano in večkrat ponatisnjeno študijo z naslovom Elementi umetnostnega drsanja, v letih od 1910 do začetka I. svetovne vojne pa je bil v Londonu dvakrat osumljen, da se je do otrok, ki so k njemu prihajali na psihološka testiranja, neprimerno in nediskretno vedel (prim. Gay 1988: 183–184; Jones 1961).

⁶ Poleti leta 1909 so se Freud, Jung, Jones in Ferenczi na povabilo predsednika Univerze Clark v Worcesteru Stanleja Halla odpravili na nekajtedenski obisk Združenih držav. Čakaje na vkrcanje v Bremnu je Freud doživel eno svojih treh omedlevic, vse v prisotnosti Junga. Na ladji pa so slavni psihoanalitiki čas porabljali za to, da so drug drugemu analizirali sanje. Freud je na Jungovo povpraševanje o nadaljnjih asociacijah, ki jih morda ima ob svojih sanjah, odbrusil: "Nič več ne povem, lahko bi ogrozil svojo avtoriteto!" (Gay 1988: 225). Ta dogodek šteje za začetek konca osebnega prijateljstva in strokovnega sodelovanja med Freudom in Jungom (prim. McGuire (ur.) 1979).

‘posojal’ velike vsote denarja; verjetno ga je v to vodil spomin na svoja revnejša leta, ko si je za zdravniške obiske pri uglednejših Dunajčanih izposojal plašč svojega nesrečnega mladostniškega kolega Fleischl-Marxowa,⁷ največ pa je vložil v svojo Internationaler Psychoanalytischer Verlag. Ves denar, ki mu je ostal, mu je po priključitvi Avstrije Nemčiji zasegel gestapo. Nekega dne so vdrli na Berggasse 19, kjer je Freud v svoji delovni sobi ravno počival po eni izmed 30 operacij, ki jih je imel po letu 1923 zaradi raka na čeljusti. Martha in hči Anna, njegova ‘Antigona’, sta gestapovce vljudno posedli za kuhinjsko mizo, ponudili čaj in, hočeš nočeš, odprli hišni sef. Odnegli so vse; danes bi to bilo več kot 20.000 ameriških dolarjev. Po njihovem odhodu se je na vratih pokazal Freud in vprašal, koliko denarja so odnesli. Ko je slišal odgovor, je suho pripomnil: “Jaz za en sam obisk nisem nikoli vzel toliko” (Freud 1983: 216). Do njegovega zadnjega srečanja z gestapom pa je prišlo tik pred emigracijo družine Freud v London. V seriji obrazcev in izjav, ki jih je moral podpisati, da bi dobil izhodni vizum, je bila tudi pedantno sestavljena izjava o tem, kako odhaja po svoji volji, kako mu nacistični režim v ničemer ni kratil njegovih človekovih in državljanskih pravic ter kako je Gestapo z njim obzirno ravnal. Ko je izročal podpisan list papirja, je Freud dodal: “Osebno lahko Gestapo nadvse prijazno priporočim vsakomur.” (Gay 1988: 628)

Četrtega junija 1938 je Freud z ženo Martho, hčerko Anno, svojim chowom in zdravnikom Maxom Schurom zapustil Dunaj in emigriral v London. Vse do konca si je prizadeval z Dunaja spraviti svoje štiri sestre. Ena je umrla v taborišču Teresienstadt, preostale tri pa leta 1942 v Auschwitzu. Kljub neznosnim bolečinam, saj so mu do takrat zaradi raka odstranili celo zgornjo in del spodnje čeljusti, je do septembra naslednjega leta še vedno sprejemal številne obiske in tudi nekaj pacientov. Enaindvajsetega septembra 1939 je k sebi poklical zdravnika Maxa Schura in ga spomnil na njegovo obljubo, da mu bo skrajšal trpljenje, ko bo to postalo že nesmiselno. Po dveh injekcijah morfija je Freud 23. 9. 1939 v zgodnjih jutranjih urah umrl. Njegov in Marthin pepel je shranjen na londonskem pokopališču Golders Green v starinski grški vazi, ki jo je dobil v dar od Marie Bonaparte za svoj 75. rojstni dan. V zahvalnem pismu za darilo ji je Freud takrat zapisal: “Kakšna škoda je, da tako lepe stvari človek ne more odnesti s sabo v grob.” (Molnar 1992: 98)

⁷ Ernst von Fleischl-Marxov je bil v obdobju Freudovega usposabljanja v Splošni bolnici na Dunaju eden njegovih najintimnejših pa tudi najuglednejših prijateljev. Po poškodbi roke je Fleischl-Marxov dobil infekcijo, ki jo je zdravil z visokimi odmerki morfija, pod vplivom Freudovega nagovarjanja pa je prešel na kokain. Po več predoziranih s kokainom je v deliriju umrl leta 1891. Freud si je njegovo smrt in zagovarjanje kokaina nasploh očital vse življenje, kot je tudi vse življenje v svoji študijski sobi imel obešen njegov portret (prim. Gay 43–47; Molnar 1992: 99).

OD TEORIJE TRAVME K TEORIJI FANTAZME

Izhodiščna točka Freudove psihoanalize je njegovo ukvarjanje s histerijo (prim. SE II., VII.), in to obdobje je tudi eno bolj razburljivih v Freudovem življenju. Začne se med letoma 1880 in 1882, z Breuerjevim zdravljenjem prve histerične ženske Anne O. (Bertha Pappenheim), ki je presenečena ugotovila, da njeni simptomi izginjajo, če o njih govori svojemu zdravniku. Prvega januarja 1893 Breuer in Freud prvič skupaj javno predstavita svoje teze o histeriji v članku O psihičnem mehanizmu histeričnih pojavov (Preliminaren prikaz) (prim. SE II.: 1–18, zadnje Freudovo izčrpniješe besedilo o primeru histerije pa je Dora (Ida Bauer), ki jo je dokončal 24. 1. 1901 (prim. SE VII.: 1–121). Med tema dvema letnicama Freud najprej vpelje in zatem opusti zloglasno teorijo zapeljevanja, ki predvideva, da je glavni etiološki dejavnik vseh psihičnih motenj spolna zloraba otrok, najpogostejši krivec pa naj bi bil oče. Jeffery Moussaieff Masson, nekdanji projektni direktor Freudovih arhivov, je v knjigi z naslovom Napad na resnico: Freudovo zamolčanje teorije zapeljevanja (prim. Masson 1998), ki je prvič izšla leta 1984 in postala najbolj brana v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, Freudu skušal naprtiti neznosno krivdo izdaje zlorabljenih otrok za ceno javne spodobnosti svoje teorije in družbene sprejemljivosti svoje osebe. Čas popularizacije knjige sovпада z obdobjem detabuizacije govorjenja o spolnih zlorabah otrok. Razumeti torej je, da se je knjiga 'prijela'. Popularnost pa še ni merilo resničnosti.

Na začetku so bili histeriki (prim. SE II.: 21–181) s fantastičnim naborom simptomov: Anna O. s paralizo roke in vratu, halucinacijami, ki jih je imenovala 'moje zasebno gledališče', hidrofobijo in fantomsko nosečnostjo; Emmy von N. (baronica Fanny Moser) s spastičnimi inhibicijami govora, živčnimi tiki in ponavljajočimi se halucinacijami o mrtvih podganah in plazečih se kačah; Elizabetz von R. (Ilona Weiss) z neznosnimi bolečinami v nogah in nezmožna pokončne hoje; Cecilie M. (baronica Anna von Lieben) z nevralgijo obraza, hudo bolečino v desni peti in mučnimi halucinacijami. Bilo jih je še več. Vsi so trpeli za reminiscencami, ki jih je pokrivala amnezija (prim. SE II.: 7). Freudova izhodiščna hipoteza interpretacije teh simptomov je bila, da bolniki v simptomu podoživljajo potlačeni spomin na neko travmo, kar ga je napeljalo na vprašanje: zakaj je subjektova reakcija na ta spomin – obramba – patogena, zakaj vodi v izoblikovanje bolezenskih simptomov. Zamisel o psihološki obrambi sama po sebi ni problematična, je normalna reakcija psihičnega aparata človeka, soočenega z nelagodnimi spomini in dogodki. Toda normalni potek obrambe ne more voditi niti v delno, kaj šele popolno amnezijo. Patogena obramba pa je paradoksalno povzročila dvoje: popolno potlačitev izvornega nelagodnega dogodka in preostanek tega dogodka v subjektu tujih reminiscencah v obliki fizičnih simptomov in nemotiviranih občutkov krivde (prim. SE II.: 1–18).

Histerike in Freudova opažanja le-teh pa je seveda nujno najprej umestiti v širši kontekst intelektualnega duha časa, ki je horizont možnosti vsakih teoretskih izhodišč. Vsa medicina in psihiatrija druge polovice 19. stoletja se je dogajala v darvinističnem okviru, ki je človeka razumel kot organizem, ki ga obvladujejo temeljni instinkti samoohranitve in ohranitve vrste. Interpretacije vseh človeških potreb so v tistem času morale biti teoretsko skladne ali pa celo zvedljive na te temeljne instinkte. Freudov osnovni model predpostavi, da samoohranitvi služi zadovoljevanje biološke potrebe po hrani, ohranitvi vrste pa zadovoljevanje biološke potrebe po spolnosti. Samoohranitveni in spolni gon sta tako osnovni potrebi, ki ju organizem občuti kot nelagodje, kateremu je treba nenehno odgovarjati z zadovoljitvami. Darwinističnim kategorijam je Freud pridružil T. Meynertov mehanicistični model refleksnega delovanja ter ga skušal razširiti na naučeno vedenje. Po tem modelu je psihični aparat (refleksno) naučen vedno znova podoživljati nekoč že izkušeno zadovoljstvo (prim. Izenberg 1996: 25–43).

S tako intelektualno dediščino Freud predpostavi, da psihopatologije pomenijo izbruh bolezni kot zapoznelo reakcijo na konflikt, ki se je posamezniku zgodil, še preden se je ta mogel in znal na konflikt adekvatno odzvati, ga simbolizirati. Da bi travma torej bila patogena, mora nujno soditi v čas pred puberteto, v obdobje aseksualnosti in da bi obramba na to travmo bila neadekvatna, da bi torej vodila v bolezenske simptome, mora nujno biti seksualna. Tako 15. oktobra leta 1895 v pismu Fliessu zapiše: "Histerija je posledica predseksualnega (v smislu predpubertetnega) seksualnega šoka, obsesivna nevroza je posledica predseksualnega seksualnega ugodja, ki se kasneje transformira v (samo)očitke, dogodki pa postanejo dejavni šele kot spomini." (Masson 1985: 144) K pismu 1. januarja 1896 Fliessu doda razširjeno teorijo o Obrambnih nevrozah (podnaslovljeno z Božična pravljica), ki se glasi: histerija je posledica infantilne spolne travme, v kateri je subjektova pozicija pasivna in generira nelagodje; obsesivna nevroza je posledica kasnejše, a še vedno infantilne spolne travme, v kateri je subjektova pozicija manj pasivna in generira ugodje; paranoja pa ni toliko odvisna od časovne dispozicije, pozicija subjekta v travmi pa je bolj aktivna in spremlja jo ugodje (prim. Masson 1985: 158–169). Enaindvajsetega aprila istega leta je izbranemu strokovnemu občinstvu Freud tudi javno predstavil svojo teorijo zapeljevanja. V prostorih dunajskega Društva za psihiatrijo in nevrologijo, ki mu je predsedovala takrat glavna avtoriteta na področju spolne psihopatologije, Richard von Krafft-Ebing, je predaval na temo Etiologija histerije. Nejeverno občinstvo je obvestil, da je v vseh svojih 18 primerih zdravljenja histerije odkril, da v ozadju stoji spolna zloraba otrok. Njegova "rešitev tisočletnega problema, odkritje izvira Nila" (Masson 1985: 114) je naletela na hladen sprejem, odpor in posmeh. Krafft-Ebing je teorijo zapeljevanja označil za "znanstveno pravljico" (Ibid.), lokalno

časopisje pa jo je predstavilo kot “psihologijo starih bab” (Izenberg 1996: 42). “Naj gredo,” je nekaj dni zatem zapisal Fliessu, “vsi lepo k vragu!” (Masson 1985: 114). S tem predavanjem se je Freud znašel v popolni strokovni izolaciji.

Da gre v vseh psihičnih motnjah za zapoznelo in neadekvatno reakcijo na dejansko izkušeno infantilno spolno travmo, je Freud prepričan do 21. septembra 1897, ko Fliessu napiše: “Zdaj ti bom zaupal veliko skrivnost, ki me preganja zadnje mesece. Ne verjamem več v svojo teorijo nevroz.” (Ibid.: 264) Razloge za svoj obrat proč od teorije zapeljivanja Freud argumentira takole: na podlagi te predpostavke ni mogel povzeti nobene analize, histerija je tako pogost pojav, da je tako rekoč nemogoče predpostaviti, da so dejanja spolnega napada na otroka res tako pogosta (prim. Ibid.: 264–267). Freud je bil tudi sam rahlo nevrotičen. Ali to pomeni, da mora med perverzne očete šteti tudi svojega? Freudu je tak sklep mejil na absurd in opustil ga je prek samoanalize, ki jo je začel po očetovi smrti 23. 10. 1896. Kot mu je bila neznosno tuja tista ideja, ki jo je sanjal maja 1897 – ideja o “pretirano nežnih čustvih” do svoje najstarejše hčere Mathilde (Ibid.: 249). Takrat je te sanje razlagal kot poskus rešitve teorije zapeljivanja, o kateri je čedalje bolj dvomil. Če je celo o sebi sanjal kot o tistem očetu, ki je v jedru vseh psihonevroz, potem je morda teorija zapeljivanja in predpostavka o pogostnosti zlorab točna. S temi sanjami je Freud dokazoval resničnost teorije zapeljivanja, lahko pa bi s temi istimi dokazoval ravno to, da je zmotna. Zelo dobro je namreč vedel, da spolna želja še ne pomeni spolne agresije.

Freud je torej opustil teorijo zapeljivanja ne zaradi strahopetnosti, temveč ga je k temu vodila samoanaliza, klinično opazovanje in pa še nekaj veliko bolj temeljnega – teoretska nekonsistentnost. Na primer: kaj je vzrok nelagodja v histeriji? Če spolnost nastopi ob puberteti in tako lahko šele takrat pride do izoblikovanja obrambe na infantilni dogodek, zakaj bi ta infantilni dogodek nujno spremljalo nelagodje. Četudi bi to ‘histerično’ vprašanje lahko pojasnili z moralnim diskurzom, ki pa ni tudi teoretski, nam še vedno ostane problem obsesivne nevroze: Če je jedro obsesivne nevroze predpubertetno spolno ugodje, od kod tako ugodje, če pa je otroštvo aseksualno? Freud ta pomislek izrazi v pismu Fliessu že 6. 12. 1896. “Histerični napad,” piše Freud, “ni naključna, poljubna sprostitev spomina, je dejavnost in v jedru ustreza vsem psihičnim dejavnostim – je sredstvo reprodukcije ugodja.” (Ibid.: 209) Interpretacija nevrotičnih simptomov kot zapoznele reakcije na spolno zlorabo je mogoča le ob predpostavki o poljubnosti, nesmiselnosti simptoma in o aseksualnosti otroštva. Ponovna oživitev spomina s ciljem ponovitve ugodja pa je z navedenima predpostavkama teoretsko nezdržljiva, saj implicira infantilno spolno ugodje in aktivno željo po tem, da se to ugodje podoživi. Simptom potemtakem ne more biti reminiscenca dejanske travme. Prek spomina na zlorabo prihaja do zavesti skrita fantazija. V

prilogi k istemu pismu, kjer Freud razkriva svoje sanje o Mathildi, zapiše: "Fantazija se navezuje na notranji vzgib, ne na spomin. Spominjanje ni nikoli motiv, je prej metoda. Primarni motiv za izoblikovanje simptomov je libido. Simptomi so torej kot sanje, izpolnitev želje." (Ibid.: 251) Teorijo zapeljevanja je dokončno pokopala teorija o simptomu kot prikriti realizaciji želje, kajti če so simptomi v glavnem fantazije, se pravi, halucinatorične izpolnitve želja, potem lahko pojasnimo tudi potrebo po kaznovanju, ki je prav tako manifestirana v simptomu, in potemtakem metapsihološki model, predstavljen v 'Božični pravljici', zahteva, da je tem simptomom predhodna izkušnja zadovoljitve – ugodje. Tovrstne infantilne izkušnje pa terjajo predpostavko o infantilni seksualnosti. Teorija, katere jedro je infantilna seksualnost in katere produkt je Ojdipov kompleks, pa ni združljiva s teorijo travme, saj tako zastavljena etiologija proizvaja patogene simptome samo ob predpostavki, da so otroci do pubertete aseksualna bitja, torej samo ob predpostavki, kot jo je Freud leta 1905 formuliral nekoliko šaljivo, da se otroci rodijo brez spolnih organov in da jim ti zrastejo šele ob puberteti (prim. SE VII.).

Pridobitve tega zasuka od travme k fantazmi stojijo kot konceptualno ogroditelj celotne metapsihološke teorije in psihoanalitičnega interpretativnega aparata. To so: možnost pojasnitve patogene obrambe, odkritje infantilne seksualnosti in Ojdipovega kompleksa, vpeljava dinamike nezavednega, izenačitev materialne realnosti s psihično. Skladna temu je bila opustitev hipnotične in katarzične metode zdravljenja in vpeljava prostih asociacij. S tem zasukom pa se nam odprejo tudi vrata do interpretacije sanj, humorja, govornih spodrseljajev, nelagodja v kulturi in vseh drugih bolj ali manj očarljivih motiviranih in smiselnih simptomov, ki jih ljubosumno gojimo pod krinko enkratnosti in neponovljivosti svojih oseb, želečih subjektov. Še več: interpretiramo lahko celo Jeffereya Moussaieffa Massona in Sigmunda Freuda.

Mimo interpretacije pa so konkretni Massonovi očitki Freudu naslednji (prim. Masson 1998):⁸ Freud je opustil teorijo zapeljevanja zato, da bi se prebil nazaj v strokovno javnost, da bi se v svojih očeh znebil krivde o incestuoznih sanjah o lastni hčeri in da bi, oboje, v svojih očeh in pred medicinsko javnostjo opravičil Fliessov nepotrebn in mazaško opravljeni kirurški poseg v nosni votlini Freudove pacientke Emme Eckstein.

Najprej je torej očitek, da je Freud opustil teorijo zapeljevanja zato, ker se je skušal prebiti iz strokovne izolacije, ki je bila rezultat Freudovih obtožb o vseprisotni perverzности in zločinskosti odraslih. Freud naj bi torej bil brezvesten konformist.

⁸ V navedeni Massonovi študiji najdemo tudi tale navedek: "Našel sem dokaze, da je bil sin Wilhelma Fliessa, Robert Fliess (1895–1970), prepričan, da ga je oče spolno zlorabljal, in to ravno v tistem času, ko je Freud Fliessu pisal o teoriji zapeljevanja." (Masson 1998: 138)

Ta argument bi morebiti vzdržal samo, če bi Freud svojo teorijo zapeljevanja nadomestil z neko bolj spodobno, bolj 'moralno' in manj provokativno hipotezo. Freud pa je teorijo travme opustil šele potem, ko je travma etiološko mesto odstopila Ojdipovemu kompleksu, ideji o polimorfni perverzности 'nedolžnega' otroštva, njihovih incestuoznih željah in morilskih impulzih.

Nadalje Masson vztraja, da je Freudova hipokrizija posledica tega, da se je hotel znebiti odgovornosti in lastnih občutkov krivde ob "pretirano nežnih sanjah o Mathildi". In kaj zato stori Freud – da bi se rešil te krivde, se spomni neke druge, vsaj toliko, če ne še bolj problematične in obremenjujoče. V svoji samoanalizi se spominja incestuoznih želja po materi in tem željam komplementarnih sovražnih impulzov do mrtvega očeta. Pa vendar, če že moramo izbirati, kje je krivda manjša: v želji zapeljati otroka ali v želji zapeljati mater in znebiti se očeta?

In potem je tu še 'epizoda' z Emmo Eckstein. Na začetku leta 1895 je Freud na Dunaj poklical svojega prijatelja Fliessa, da bi pozdravil domnevno histerijo Emme Eckstein. Fliess ji je odstranil del nosne kosti in operacija je na videz uspela. Osmega marca 1895 pa je Freud v pismu Flissu poročal o Emminih močnih krvavitvah in razvoju sepse (prim. Masson 1985: 116–119) in samo posredovanju Freudovega kolega je šla zahvala, da pacientka ni umrla. Slednji ji je zaradi hudih bolečin odprl nosno votlino in v njej odkril dobrega pol metra gaze. Prebledelega Freuda je pomiril šele krepak požirek konjaka. Masson zatrjuje, da se je po tem dogodku Freud znašel v dilemi: obtožiti za nesrečo Fliessovo nestrokovnost ali pa pristati na to, da je za bolezen in krvavitve kriva Emma sama, da je torej njena krvavitev histerična – povzročena z njeno željo. Freud naj bi to opravičilo Fliessa posplošil na celotno etiologijo psihonevroz: ne gre za travmo (Fliess, zapeljevanje), gre za željo (Emma, fantazma)! (prim. Masson 1998: 99) O Massonovem argumentu bi bilo morda vredno razpravljati šele takrat, ko bi bila izpolnjena vsaj minimalna, kronološka predpostavka takega poteka stvari, če bi torej Freud najprej zagovarjal teorijo zapeljevanja, potem bi se zgodila 'epizoda z Ecksteinovo', nakar bi Freud to teorijo opustil. Ampak Emma bi zaradi gaze, ki jo je Fliess pozabil odstraniti iz njenega nosu, skoraj izkravela marca 1895, torej dobrega pol leta preden je Freud sploh začel razvijati svojo teorijo travmatičnega zapeljevanja.

Primerno opremljeni z biografskimi podatki, korespondencami, osebnostnimi portreti itn., lahko potemtakem motiv, ki avtorja vodi v pisanju teorije, razkrijemo dovolj nezmotljivo.

Čisto za konec pa še tole: Freud v resnici ni nikoli zares opustil vseh elementov teorije zapeljevanja, nikoli ni dejal, da je čisto vseeno, ali je prišlo do spolnega napada ali pa je spomin na to le fantazija. Vedno je priznaval dejanskost spolnih zlorab, se moralno zgražal nad napadalci in ostal simpatetično naklonjen njihovim žrtvam, kot sta bili Katharina in Rosalia H (prim. SE II.: 125–134; Gay 1988:

73–74). Vse, kar je storil, je bilo to, da je odstopil primat dejanske seksualne travme v etiologiji vseh psihonevroz Ojdipovemu kompleksu.

LITERATURA

- APPIGNANESI, L., FORRESTER J. (2000): *Freud's Women*, Penguin Books.
- ARISTOTELES. (1964): *Nikomahova etika*, Cankarjeva založba, Ljubljana.
- BATESON, G. (1936): *Naven*, Stanford Ca., Stanford University Press.
- BOURDIEU, P. (1995): *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge University Press, Cambridge.
- CLIFFORD, J., MARCUS, G. (1986): Writing Culture: (ur.): *The Poetics and Politics of Ethnography*, University of California Press, Berkeley.
- CREWS, F. (1998): *Unauthorized Freud* (ur.): *Doubters Confront a Legend*, Penguin Books.
- FREEMAN, D. (1983): Margaret Mead and Samoa, *The Making and Unmaking of Anthropological Myth*, Harvard University Press, Cambridge.
- FREUD, E. (1985) (ur.): *Sigmund Freud, His Life in Pictures and Words*, London: W. W. Norton ... Co, New York.
- FREUD, E. (1992) (ur.): *Letters of Sigmund Freud*, Dover Publications, New York.
- FREUD, M. (1983): *Sigmund Freud, Man and Father*, Jason Aronson, New York.
- GARDINER, M. (1981): *Čovjek-Vuk i Sigmund Freud*, Naprijed, Zagreb.
- GAY, P. (1988): *Freud: A life for our time*, J. M. Dent & Sons Ltd, London.
- GAY, P. (1990): *Reading Freud: Explorations & Entertainments.*, London, Yale University Press, New Haven.
- GEERTZ, C. (1993): *Local Knowledge*, Fontana Press, London.
- GEERTZ, C. (1993): *The Interpretations of Culture*, Fontana Press, London.
- GEERTZ, C. (2000): *Available Light*, Princeton University Press, New Jersey.
- GEERTZ, C. (2000): *Thinking as a Moral Act: Ethical Dimensions of Anthropological Fieldwork in the New States*, v: GEERTZ, C. 2000.
- GOODY, J. (1995): *The Expansive Moment, The rise of social anthropology in Britain and Africa 1918–1970*, Cambridge University Press, Cambridge.
- GRANT, N.J. (1995): "From Margaret Mead's Fieldnotes, What Counted as 'Sex' in Samoa?" v: *American Anthropologist*, Vol. 97, No. 4.
- GRANT W., ELIOT L. (1946): *But to what Purpose*, Uxbridge Press, London.
- HOLMES, L. (1983): "A Tale of Two Studies", v: *American Anthropologist*, Vol. 85, No. 4.
- IZENBERG, G. N. (1996): "Seduced and abandoned, The rise and fall of Freud's seduction theory," v: Neu, Jerome (ur.). 1996.
- JONES, E. (1961): *The Life and Work of Sigmund Freud*, Basic Books, New York.
- KARDINER, A., PREBLE T. (1961): *They Studied Man*, Harper and Row, New York.
- WILLSON, M., KULICK, DON. (1995) (ur.): *Taboo. Sex, Identity, and Erotic Subjectivity in Anthropological Fieldwork*, Routledge, London.
- KUPER, A. (1986): *An Interview with Edmund Leach*, v: *Current Anthropology*, Vol. 27, No. 4.
- KUPER, A. (2000): *Antropologija in antropologija*, Aristej, Maribor.
- LAPSLEY, H. (1999): *Margaret Mead and Ruth Benedict*, The Kinship of Women, University of Massachusetts Press, Amherst.
- LEACH, E. (1968): *Rethinking Anthropology*, The Athlone Press, Monographs on Social Anthropology, No. 22, London.
- LEACH, E. (1982): *Social Anthropology*, Fontana Press, Glasgow.
- LEACH, E. (1984): *Glimpses of the Unmentionable in the History of British Social Anthropology*, Annual Review of Anthropology, Vol. 13.
- LIPSET, D. (1980): BATESON G.: *The Legacy of a Scientist*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall.
- LUDWIG, E. (1972): *Freud brez čarovne maske*. Obzorja, Maribor.
- MALINOWSKI, B. (1953): *Sex and Repression in Savage Society*, Routledge and Kegan Paul, London.
- MALINOWSKI, B. (1967): *A Diary in the Strict Sense of the Term*, Routledge ... Kegan Paul, London.
- MARCUS, G., FISCHER, M. J. (1986): *Anthropology as Cultural Critique*, The University of Chicago Press, Chicago.
- MARGOLIS, D. P. (1996): *Freud and His Mother*, London, Jason Aronson Inc., New Jersey.
- MASSON, J. M. (1985): *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess*, Harvard University Press, Cambridge and London.
- MASSON, J. M. (1998): *The Assault on Truth, Freud's Suppression of Seduction Theory*, Pocket Books, New York.
- MEAD, M. (1961), *Coming of Age in Samoa*, Morrow Quill Paperbacks, New York.
- MCGUIRE, W. (1979) (ur.): *The Freud/Jung Letters*, Penguin Books.

- MCLAUGHLIN, V. (1986): "Science, Democracy, and Ethics". v: STOCKING, G. (ur.): 1986.
- METCALF, P. (2002): *They Lie, We Lie, Getting on with Anthropology*, Routledge, London.
- MOLNAR, M. (1992): *The Diary of Sigmund Freud 1929–1939, A Record of the Final Decade*, Copyright by Freud Museum Publications Ltd., London.
- MURŠIČ, R. (1998). *Postmodernity, Postmodernism and Postmodern Anthropology*, MESS, Vol. 3, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- NEU, J. (1996) (ur.): *The Cambridge Companion to Freud*, Cambridge University Press, Cambridge.
- OKELY, J., CALLAWAY H. (1992) (ur.): *Anthropology and Autobiography*. Routledge, London.
- ORING, E. (1997): *The Jokes of Sigmund Freud*, Jason Aronson Inc, New Jersey.
- RICOEUR, P. (1973): *The Model of the Text*, New Literary History, Vol. 5.
- RUITENBEEK, H. M. (1973) (ur.): *Freud as we knew him*, Wayne State University Press, Detroit.
- SCHUR, M. (1972): *Freud living and dying*, International Universities Press, New York.
- SE: *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, 1957, Vol. I. – XXIV, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, London.
- SHANKMAN, P. (1996): *The History of Samoan Sexual Conduct and the Mead – Freeman Controversy*, v: American Anthropologist, Vol. 98, No. 3.
- SHORE, B. (1983): "Paradox Regained, Freeman's Margaret Mead and Samoa", v: American Anthropologist, Vol. 85, No. 4.
- SILVERMAN, M. G. (1983): "Our Great Deception, Or Anthropology Defiled", v: American Anthropologist, Vol. 85, No. 4.
- SKALNIK, P., Thorton, R. J. (1993) (ur.): *The Early Writings of Bronislaw Malinowski*, Cambridge University Press, Cambridge.
- SPIRO, M. E. (1993): *Oedipus in the Trobriands. New Brunswick*, Transaction Publishers, London.
- STOCKING, G. (1995): *After Tylor, British Social Anthropology 1888–1951*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- STOCKING, G. (1983) (ur.): Observers Observed,; *History of Anthropology, Vol. 1.*, The University of Wisconsin Press, , Wisconsin.
- STOCKING, G. (1986) (ur.): *Malinowski, Rivers, Benedict and Others, History of Anthropology, Vol. 4.*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- STOCKING, G. (1989) (ur.): *Romantic Motives: Essays on Anthropological Sensibility*, History of Anthropology, Vol. 6., The University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- STOCKING, G. (1991) (ur.): *Colonial Situations, Essays on the Contextualization of Ethnographic Knowledge*, History of Anthropology, Vol. 7, The University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- STRATHERN, M. (1995) (ur.): *Shifting Contexts*, Routledge, London.
- TAMBAH, S. J. (2002): *Edmund Leach, An Anthropological Life*, Cambridge University Press, Cambridge.
- VAN MAANEN, J. (1988): *Tales of the Field, On Writing Ethnography*, The University of Chicago Press, Chicago.
- WAYNE, H. (1995): *The Story of a Marriage I, II.*, Routledge, London.
- WORTIS, J. (1954): *Fragments of an Analysis with Freud*, Simon and Schuster, New York.